

Pavle Blaznik

DONESKI K HISTORIČNI TOPOGRAFIJI LJUBLJANSKE OKOLICE

Pri zbiranju gradiva za razpravo o zemljiških gospostvih v Ljubljani in njeni okolici sem naletel v virih na marsikatero krajevno ime, ki ga ni bilo mogoče lokalizirati na prvi pogled. Nekatera imena so zapisana v zelo popačeni obliki, druga spet predstavljajo le del današnje naselbine, ali pa obeležujejo obsežnejši teritorij; pri nekaterih so zemljišča v virih tako pomešana, da jih je treba podrobno analizirati, če hočemo priti do točnejše rekonstrukcije. V naslednjih vrsticah sem zbral nekaj takih primerov, ki zahtevajo deloma pritegnitve vrste virov, preko katerih se je šele mogoče dokopati do jasnejše slike. V veliko oporo mi je bila pri lokalizaciji zlasti stara zemljiška knjiga, ki je urejena po zemljiških gospostvih. Ta vir predstavlja zanesljiv most med urbarialnim gradivom in polpreteklo dobo, saj sega časovno preko zaključne faze zemljiških gospostev globoko v drugo polovico 19. stoletja.

Ime Göss je lokalizirala doslej literatura v Blatno vas v Kolo-dvorski ulici v Ljubljani.¹ Pravilno lokalizacijo nakazujejo urbarji šentpeterske župnije, ki je imela v tem kraju v posesti eno hubo. Medtem ko se omenja to zemljišče 1517 pod imenom Gees (MALj, št. 17), naletimo na istem mestu 1681 na oznako Nayesch, a 1695 Na Jesisze (ŠkALj); v zemljiški knjigi je huba vpisana pod imenom Na Jesi oder Jeschza.² Ime Göss je treba torej v skladu s temi navedbami staviti na Ježico. — Ježico sicer srečamo v virih tudi kot »Bey St. Cancian«, ker je tod župna cerkev sv. Kancijana.³ — Prav tja je treba staviti tudi posest 4 hub in 2 domcev, ki jo je kupil 1715 lastnik Kodeljevega Peter Codelli od Janeza Krištofa pl. Otthaimba. Imenjska knjiga stavlja to posest v »Iggdorf«,⁴ na drugem mestu pa v »Iglisdorf« (GB VI, 203'). Čeprav je imela rodbina Otthaimb tedaj posest na Ižanskem, se vendar ne smemo odločiti za Iško vas, nego za Ježico. Iz dominikalnih aktov je razvidno, da so pripadale Kodeljevemu sredi 18. stoletja med drugim

¹ N. pr. Vrhovec I., Ljubljanski meščanje, str. 51.

² Arhivalije brez navedbe arhiva so v ODAS-u.

³ Prim. RDA (= rektifikacijski dominikalni akti), fasc. 7, št. 34 in zemljiško knjigo. Numeracija pri RDA se nanaša na gorenjsko zbirko, kolikor ne navajam drugače.

⁴ GB (= imenjska knjiga) VI, vložek 15.

tudi 4 hube in 2 domca v kraju »Jesche oder Iglsdorf« (RDA, fasc. 300, št. 25); zemljiška knjiga stavlja to posest na Ježico.

Med posestjo ljubljanske komende naletimo 1490 na eno hubo v kraju »Albriach«.⁶ Dominikalni akti dokazujejo, da gre za Snebrje,⁶ kjer je imela komenda tudi v dobi zemljiške knjige eno hubo.

V območju graščine Osterberg so ležale 1372 tri kmetije »vnder Osterwerkch«, dalje dve »an der Radewl«, ena pa »auf dem Rosenperg« (listina 28/9, 1372). Vse te kmetije je treba staviti v Podgrad, oziroma v njegovo najbližjo okolico. Zemljiška knjiga naravnost istoveti Podgrad in Osterberg (Podgrad oder Osterberg). V Podgrad stavlja zemljiška knjiga tudi dominikalni rovt, imenovan Rosenberg. Radewl pa je očitno istoveten z zaselkom Gradovlje, ki spada prav tako k Podgradu.

Urbar fužinskega gospostva iz 1616 govori o pristavi »an Rasbor«, ki je imela polja v obsegu petih hub (RDA, fasc. 1, št. 24). V skladu z zemljiško knjigo je ležala omenjena pristava v Razorih pri Zagradišču (Maierhof Rasor recte Sagradische).

Glede lokalizacije kosezov v podmolniškem področju daje vicedomski urbar 1496 (Vic. I, 54 A) le delen odgovor. Edino hubo, ki se kasneje v tej zvezi več ne omenja, postavlja urbar v Brezje. Ostala zemljišča so vpisana sicer kot dvorci, ki so pa v teku stoletij spreminjali obseg ($\frac{1}{2}$ —1) in so končno od 18. stoletja dalje označeni v virih v splošnem le kot hube. S pritegnitvijo vicedomskih urbarjev, kakor tudi fužinskih (RDA, fasc. 1, št. 23, 24), kamor je od druge polovice 16. stoletja dalje pripadal večji del kosezov, je razvidno, da je treba iskati poedina koseška zemljišča v Mostah ($1\frac{1}{2}$ dvorec) in Dobrunjah (2 dv.), ki so jih uživali kosezi, kateri so stanovali v županiji Podgorici (1515). Po en dvorec je ležal v Štepanji vasi, Zagradišču in Šmarju. — Posebno vprašanje postavlja lokalizacija imena »in der awen«, ki ga srečamo 1496 v tem kompleksu dvakrat. Obe imeni mogoče nista istovetni. Dvorec, ki ga je imel 1496 Jakob »von der awen«, je bil 1515 v rokah Gregorja Logarja in je ležal v Kašlju, kar bi nas upravičevalo, da stavimo ime »awen« v tej zvezi k Zalogu. V kraj »zw der awen« pa stavlja urbar 1515 dva polovična dvorca. Enega teh je užival 1496 koseški podmolniški župan Jurij z brati in Jakob »zu der awen«. Za cesarja Friderika III. je prešel eden teh dvorcev kot fevd v last rodbine Logar z obveznostjo, da mora oddati lastnik po enega vola, kadar pride deželni knez na Kranjsko; to fevdno razmerje je ostalo v veljavi na tem posestvu skozi stoletja.⁷ Drug dvorec se je do 1636 povsem zdrobil (vic. urb. 1636, v RDA, fasc. 4). Travnike, ki jih je kupil od te posesti Ivan Khisel, lastnik fužinskega gospostva, lokalizirajo viri v neposredno območje Podmolnika.⁸ Tudi zemljiška knjiga omenja v tej zvezi travnike »u log« v Podmolniku.

⁵ Komendski urbar 1490, fotok. v MALj.

⁶ Alberiach oder Schneberiach, RDA, fasc. 7, št. 34.

⁷ Vic. urbar 1527; MHK, 1846, 1.

⁸ Vic. I, 51; list. 28/5, 1572.

Ta dva dvorca je treba torej postaviti v središče koseške upravne enote Podmolnik. Iz opisanega sledi, da so bili podmolniški kosezi od konca srednjega veka dalje prav maloštevilni in razmetani po obsežnem ozemlju od Most in Štepanje vasi, preko Dobrunj, Zagradišča in Podmolnika do Šmarja in Podgorice.

Leta 1365 je podelil Rudolf IV. Frideriku Čreteškemu med drugim v fevd sedem hub »zu Lippoglaw«.⁹ Omenjene hube so prešle proti koncu 14. stoletja po rodbinskih zvezah v posest Turjaških (MHK, 1865, 3). Turjaški urbar iz 1504 jih lokalizira »zu lippoglaw«. Turjaški so obdržali to posest neokrnjeno skozi stoletja, kakor sledi iz zemljiške knjige, ki stavlja te kmetije v Podlippoglaw.

Čemšenik srečamo v vicedomskem urbarju 1496 ne le kot naselbinsko ime, nego tudi kot sedež županije (Tschremsenikg). Tam je bilo omenjenih tedaj 10½ hub, od katerih sta bili dve opuščeni. Na isto ime naletimo tudi v sledečih vicedomskih urbarjih 1515, 1527, oziroma v fužinskem urbarju 1589.¹⁰ Naziv Čemšenik je zajemal širše ozemlje. V virih najdemo različna istovetenja. Tako stavljajo dominikalni akti Čemšenik v Daljno vas (Subschenitz vulgo Dalna Vass — RDA, fasc. 1, št. 19), v sosednjo Srednjo vas (Schebschenize oder Sredna Vassa — RDA, fasc. 8, št. 15), pa tudi na bližnja Sela (Na Sellich oder Tschemscheniza — RDA, fasc. 1, št. 5). Enako je v zvezi s tem imenom tudi Zemschenizhof, ki ga stavlja Valvasor pred ljubljanska karlovška vrata (Valv. XI, 669). Vicedomske hube lokalizirajo dominikalni akti fužinskega gospostva v celoti v Daljno vas (RDA, fasc. 1, št. 19). Navzlic tej izraziti označbi niso ležale vse omenjene hube v Daljni vasi. Primerjava vicedomskih urbarjev, dominikalnih aktov in zemljiške knjige jasno kaže, da je bilo skoraj polovico teh hub v Selah, ostale so bile pa razdeljene med Daljno in Srednjo vas.

V županiji Podgorica omenjajo vicedomski urbarji v kraju Pleše hubo »an der hoch«. Kmetija je prešla v 18. stoletju z ostalo ondotno vicedomsko posestjo v last Codellijev. Zemljiška knjiga jo lokalizira na Vrh pri Podgorici.

Posebno upravno enoto tvori v vicedomskih urbarjih županija Moss s 7½ hubami. Tudi te hube so v 18. stoletju pripadle rodbini Codelli. Takrat je bila ta nekdanja upravna enota v sklopu županije Zalog. Iz zemljiške knjige jasno sledi, da je treba ime Moss lokalizirati v Gornje Blato. Vendar je razbrati iz podatkov v dominikalnih aktih kot v zemljiški knjigi, da je ležalo tod le 4½ nekdanjih vicedomskih hub. Pač pa naletimo v teh virih na Gumnišče (Habnisch, Gubnische) s 3 hubami, ki se omenjajo poleg onih v Gornjem Blatu. Celotno število hub točno ustreza stanju v nekdanji vicedomski županiji Moss, ki je torej obsegala dve naselbini: Gornje Blato in Gumnišče.

V tej okolici je ležal dvorec Ganitschhof, ki ga je uredila proti koncu 17. stoletja Zofija Schwab, ko je pritegnila del podložniške zemlje v vasi Genische, kjer so bili naseljeni le njeni podložniki

⁹ MMK, 1906, št. 155, str. 48.

¹⁰ Schebschenitz-RDA, fasc. 1, št. 23.

(Valv. XI, 181). Krajevni seznam iz 1846 postavlja dvorec v Gumnišče.¹¹ Do srede 19. stoletja so spadale k temu imenju med drugim tudi štiri hube v naselju Ganische (RDA, fasc. 319, št. 4), oziroma Ganitsche (zemlj. knj.). Iz primerjave parcelnih imen v katastrski mapi in zemljiški knjigi popolnoma jasno sledi, da je treba postaviti ime Ganitsche v naselje Gajniče pri Šmarju na Dolenjskem, ki po legi povsem ustreza Valvasorjevemu opisu.

Posest Hamerstil je večkrat menjala gospodarja. Končno je prešla 1692 od Engelshauserjev v last Turjaških (GB VI, 22, 213). Pri tem imenu ne gre le za gradič Namršelj, ki leži v želimeljski dolini,¹² nego za posest okoli 9 hub in 2 mlinov, ki jo navajajo viri pod tem imenom.¹³ Iz zemljiške knjige sledi, da je treba iskati to posest v Želimljah, ki so sestavljene razen iz jedra še iz več po vsej dolini raztresenih zaselkov.¹⁴ Prav gotovo so pa ležale te kmetije tako v Želimljah v ožjem smislu kot tudi v Pleši in Rogovili.

Turjaški urbar iz 1504 navaja pet hub Zum Perg, ki so omenjene med Drenikom in Gradiščem. Posest je ostala skozi stoletja neokrnjena v rokah Turjaških. Iz zemljiške knjige je razvidno, da je treba postaviti te kmetije na Vrh pri Turjaku.

Med 1197 in 1202 je daroval koroški vojvoda Ulrik šentpavelskemu samostanu 20 kmetij v Šujici in v kraju »Pvhelern«. Pvhelern lokalizira Fr. Kos v Vnanje in Notranje Gorice (Gradio IV, 457/8). Vso to posest, od katere je bilo 8 hub »in Puchel« pri Ljublanici, je kupil 1314 od samostana kot fevd ljubljanski meščan Nikolaj Porger.¹⁵ Leta 1437 je prodal samostan vseh osem hub ljubljanskemu meščanu Henriku Stawthaymerju; ob tej priliki so bile hube točneje lokalizirane: ležale so v Notranjih Goricah in Plešivici.¹⁶ Prav tako so ležale v Notranjih Goricah tudi one štiri hube ljubljanskega meščanskega špitala, ki jih omenjajo vsi špitalski urbarji od 1541 dalje.¹⁷ Pač pa je iz zemljiške knjige razvidno, da je treba staviti posest štirih hub, ki jo lokalizira špitalski urbar 1630 »Zu Goritz« v Vnanje Gorice; ta posest je prešla po razprodaji špitalskih zemljišč 1770 v last družine Rasp z Glinic (RDA, fasc. 229, št. 46).

V ljubljanskem komornem urbarju (MALj) naletimo 1637 prvič na ime Spanauia. Ime je obsegalo takratne nove travnike ob Ljubljanici, ki so bili v posesti poedinih gospodov, oziroma ustanov, deloma tudi kmetov iz Viča in Glinic. Gospoda je imela travnike ob reki, kmetske parcele so bile od reke odmaknjene. Ime Spanauia je označevalo obsežno ozemlje. Prav gotovo se je nanašalo na območje ob Dolgem grabnu, kjer je ležal travnik ljubljanskega meščanskega špi-

¹¹ Freyer H., Alphabet. Verzeichnis aller Ortschafts- und Schlösser-Namen des Herzogth. Krain, Laibach 1846.

¹² Pintar L., IMK, 1903, 103.

¹³ RDA, Dol., fasc. 121, št. 49.

¹⁴ Krajevni leksikon Dravske banovine, 366.

¹⁵ Fra II, 39, št. 177, str. 201.

¹⁶ Fra II, 39, št. 414, str. 366.

¹⁷ 1541 Im Gmoss oberhalb Laibach Goritschach; 1630 Am Gemöß bey St. Marein (!) — ŠkALj; 1756 Am Gemeß b. S. Merthen.

tala. Upoštevajoč podatek v urbarju 1752 (MALj) je pa obsegala Spanauia tudi območje Rakove jelše (Spanovia oder Rokove Jeushe), ki leže prav na nasprotnem koncu v smeri proti Ljubljani. Pod naslovom Spanovia naletimo tudi na dva travnika, ki sta bila v začetku 18. stoletja pripisana v skupino Prule. Z imenom Spanauia so torej spočetka zaznamovali nove travnike ob Ljubljanici od Prul pa do Dolgega grabna. Kasneje je zajemalo to ime vse bolj travnike na zahodni strani v smeri proti Dolgemu grabnu oz. Jezeru (Spanovia gegen St. Anna, t. j. Sv. Ana pri Jezeru oziroma Podpeči).

V ljubljanskem komornem urbarju 1674 (MALj) srečamo prvič naslov *Rudnigkh*, kjer je govora o pravicah, ki jih imajo glede odvoza sena poleg domačinov tudi razni podložniki iz oddaljenejših vasi (n. pr. Hrušice, Dobrunj, Bizovika). Notica se ponavlja v vseh ostalih urbarjih. Nanaša se na *Ilovico*, kjer so imeli pravico do paše oziroma sena poleg raznih Ljubljančanov tudi številni tuji podložniki iz najrazličnejših vasi (RDA, fasc. 336, št. 94).

V komendskem urbarju 1490 (MALj) je govora o županiji *Dragomisl*. Kakor sledi iz dominikalnih aktov, je ime istovetno z *Dragomerjem* ob Ljubljanskem barju (RDA, fasc. 7, št. 34).

Memolach omenja vicedomski urbar 1496 kot naselbino z dvema polovičnima vicedomskima hubama. Označena naselbina nastopa tudi kasneje v vseh vicedomskih, oziroma ljubljanskih urbarjih kot del kozarske županije, ki jo je v celoti kupilo mesto Ljubljana od vicedoma 1725.¹⁸ Ime je pisano v različnih oblikah: *Memolach*, *Memoliach* (1515), *Memoulach* (1527), *Na Müllach* (1636, 1726), *Na Wüllach*, na *Villach* oder *Momolach* (RDA, fasc. 259, št. 1, 17). Uganko nam pomaga razvozljati karta Ljubljanskega barja, ki jo je narisal proti koncu 18. stoletja Tobias Gruber, brat izsuševalca Ljubljanskega barja. V tej karti je označena vas *Momole* med *Dragomerjem* in *Logom*. V resnici je urbarialno ime še danes ohranjeno v imenu *Mole*, ki spada kot poseben zaselek k vasi *Log*.

V istih virih srečavamo stalno tudi ime *Nekaltzich* s pol vicedomske hube (1496), *Na kalizich* ($\frac{1}{2}$ h, 1515), *Na kaltschich* (1 h, 1527), *Na kaltschach* (2 h, 1636), *Na kalezach* (2 h, 1726). Lokalizacijo podaja zemljiška knjiga, ki omenja pri ljubljanski mestni posesti Kozarje $3 \frac{1}{2} + \frac{1}{4}$ hube na *Kalzach* = *Hölzenegg* (Lesno brdo). Ime *Na Kalcih* je še danes ohranjeno kot oznaka za dve kmetiji, ki ležita v neposredni bližini Lesnega brda severno od naselbine. Pri eni teh kmetij se pravi po domače pri *Kavčniku*.

Ljubljanska komenda je imela hubo in mlin v kraju *Swarzenekh*, ki je spadal v polhograjski urad (RDA, fasc. 7, št. 34). Iz pripombe Sw. oder Uselli je razvidno, da gre za Selo pri Črnem vrhu (št. 9). — Podobno je imela komenda v istem uradu nekaj kmetij v kraju *Leutenberg* oder *Susche*. Iz zemljiške knjige sledi, da so te kmetije v zaselku *Suši*, ki je del Brezovice pri Jeterbenku.

¹⁸ Vic. urb. 1496, 1515, 1527, 1636; mestni ljubljanski urbarji 1726—1848 (MALj).

Bokalce so imele manjšo posest Na Suchi Mlacki (RDA, fasc. 295, št. 8). Iz zemljiške knjige se da sklepati, da leži omenjeno zemljišče v Komaniji, kjer sta se pisala sredi 18. stoletja dva od treh bokalških podložnikov Koman (RDA, fasc. 295, št. 8, 9).

V škofijski županiji Vič srečamo v 17. in 18. stoletju v celoti eno hubo »na Verchok«.¹⁹ Posest je ležala v Rhovcih pri Viču, kakor nakazuje zemljiška knjiga.

H Kodeljevu je spadala med drugim tudi posest v naselju Wischnitze (RDA, fasc. 300). Glede na zemljiško knjigo je treba iskati omenjeno posest v Dolnicah pri Št. Vidu nad Ljubljano (Wisolnize-Dounize).

Med posestjo fužinskega gospostva se omenjajo 1589 tudi tri hube v kraju Breschenitz; v neposredni družbi te posesti navaja sicer vir samo naselja severno in severozahodno od Ljubljane (RDA, fasc. 1, št. 23). Leta 1756 naletimo pri posestnem seznamu istega gospostva na tem mestu na ime Grossenegg s tremi hubami (RDA, fasc. 1, št. 19). Očividno je, da sta obe imeni oznaka za isti kraj. Pravo lokalizacijo nakazuje zemljiška knjiga, ki omenja tri fužinske kmetije v kraju Prežganje, katerega izenačuje z imenom Grossenegg. Vsekakor gre za naselbino Peržanj pri Št. Vidu, v bližini katere je ležala še druga posest fužinskega gospostva in ki jo zaznamuje katastrska mapa 1825 kot Preschgain.

V jeterbenškem uradu, ki je pripadal 1699 ljubljanski škofiji, je ležala huba v kraju Guttach (RDA, fasc. 4, št. 25). V zemljiški knjigi je označena ta kmetija v naselju Gutah-Topol. Ime Guttach nastopa v družbi Žleb, Pristave, Stežic in Brezovice — torej samih naselij v območju ondotnega jeterbenškega gradu. Po vsej priliki je treba ime lokalizirati v Hutno, kakor se imenuje del Žleb (prim. Krajevni leksikon 351).

BEITRÄGE ZUR HISTORISCHEN TOPOGRAPHIE DER UMGEBUNG VON LJUBLJANA

Zusammenfassung

Der Verfasser ist im Laufe der Vorbereitung einer Abhandlung über die Grundherrschaften in der Umgebung von Ljubljana an verschiedene Ortsnamen angetroffen, die erst mittels verschiedener anderen Geschichtsquellen (vor allem der Urbare, der Rectifications-Dominicalakten und des franziſceischen Katasters) zu lokalisieren waren:

Gees (1517) = Ježica; Albriach (1490) = Snebrje; vnder Osterwerkch, auf dem Rosenperg (1372) = Podgrad und nähere Umgebung; Radewl (1372) = Gradovlje; Rashor (1616) = Razori bei Zagradišče; in der awen (1496) = Podmolnik; Lipoglaw (1365) = Podlipoglav; Tschremsenikg (1496) = Daljna vas,

¹⁹ Urbar 1671 (ŠkALj); RDA, fasc. 4, št. 24.

Srednja vas und Sela; an der hoch (1496) = Vrh bei Podgorica; Moss (1496) = Gor. Blato und Gumnišče; Ganitschhof, Genische (1689), Ganische (1756), Ganitsch (1848) = Gojniče; die Hufen Hamerstil (1692) = Želimlje mit Umgebung (z. B. Pleša, Rogovila); zum Perg (1504) = Vrh bei Turjak; Pyhelern (1197 bis 1202) = Notranje Gorice und Plešivica; im Gmoss oberhalb Laibach Goritschach (1541) = Notranje Gorice; zu Goritz (1630) = Vnanje Gorice; Spanauia (1637) = ursprünglich bei Ljubljana von Prule bis Dolgi graben, später die westliche Seite gegen Dolgi graben; Dragomisl (1490) = Dragomer; Memolach (1496) = Mole bei Log; Ne kaltzich (1496) = Na Kalcih, ein Teil von Lesno brdo; Swarzenekh (1750) = Selo bei Črni vrh; Leutenberg (1750) = Suša, ein Teil von Brezovica bei Jeterbenk; na Vercho (1671) = Vrhovci bei Vič; Wischnitze (1750) = Dolnice bei Št. Vid (bei Ljubljana); Breschenitz (1589), Grossenegg (1756) = Peržanj bei Št. Vid; Guttach (1699) = Hutne, ein Teil von Zleb bei Jeterbenk.